

Світлана Рогогченко

доктор філософії,
науковий співробітник,
Інститут проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України

Svitlana Rohotchenko

Ph. D.,
Research Fellow,
Modern Art Research Institute
of the National Academy of Arts of Ukrainee-mail: tsv-inform@ukr.net | orcid.org/0000-0002-6353-8591

Арттерапія української війни.

Історія. Початок

Art Therapy of the Ukrainian War.

History. Beginning

Анотація. Із 24 лютого 2022 року наша країна перебуває в складних умовах воєнного стану, пов'язаного з російською агресією. З огляду на ситуацію, яка склалася за останні два роки, зростає необхідність в арттерапевтичних заходах для більшості населення України: як тих, хто пережив воєнні дії, так і тих, хто перебував в окупації, потерпав від переселення або залишився без власного дому. За висновками психологів, все населення, яке понад пів року перебуває в умовах війни, на жаль, є психічно травмованим. У цьому сенсі надзвичайно потужним інструментом стає арттерапія, яка здатна зцілювати душі та серця і працювати з надзвичайно тонкими матеріями, недоступними хірургам та іншим лікарям. Так, досвід останніх двох з половиною років продемонстрував необхідність колаборації художників, мистецтвознавців, культурологів і психологів задля корекції наслідків травматичних станів у населення України за допомогою мистецьких практик. Нині надзвичайно дієвим засобом є проведення спільних творчих заходів із воїнами, матерями та сестрами загиблих військових, вдовами, сиротами. Це має потужний терапевтичний ефект, гармонізує кожну окремо взятую особистість.

Ключові слова: війна, мистецтво, арттерапія, ментальне здоров'я, художник.

Постановка проблеми. Важливою складовою видужання воїнів є арттерапія. Більш широко — це застосування методик, коли лікування відбувається завдяки мистецтву. Науковці довели, що артистична терапія є дієвою методикою для одужання людини, оскільки виробляється більше так званих «гормонів щастя». Це метод, відомий здавна, але так, як його застосували вітчизняні лікарі разом з професійними митцями та мистецтвознавцями сьогодні, використовується вперше. Артистична терапія — один з видів психотерапії та психологічної корекції, заснований на поєднанні образотворчого мистецтва та творчості хворого. Вважається, що цей термін запровадив митець і педагог із Великої Британії Андріан Гіл. 1938 року. У наступних дослідженнях, як медичних, так і мистецтвознавчих, артистичною (художньою) терапією називають втручання образотворчого мистецтва у лікувальний процес задля досягнення позитивних впливів на психічний та емоційний стан людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На початку 1940-х років поєднання візуальних мистецьких практик із суто психологічною наукою досліджувала й активно застосовувала у лікуванні Маргарет Гаумбург зі Сполучених Штатів Америки. Інший американець — Тармо Пасто — звернув увагу на вираження емоцій хворої людини (переважно дітей) під час малювання. Вчений

зіставив внутрішній стан такого пацієнта зі станом митця, який без страху виражає своє бачення, створюючи художній образ [14].

На початку 1950-х років мистецтвознавець з Австрії Віктор Ловенфельд запропонував теорію, яка стверджувала, що інтелектуальний розвиток людини тотожний її творчому розвитку. Тобто залучення людини до творчого процесу підвищує її інтелектуальний рівень. За радянських часів до проблем арттерапії вчені зверталися вкрай мало. Тема була радше замовчуваною. Більше уваги важливій тематиці було приділено за часів незалежної України. Одним із провідних українських фахівців-арттерапевтів є Людмила Волкова [4; 5].

Проблеми віртуалізованої арт-терапії досліджувала Любов Найдьонова [8; 9]. 2013 року було проведено масштабну конференцію «Простір Арт терапії. Досвід становлення» [5]. Цю конференцію розробив підрозділ Київського університету імені Бориса Грінченка, Факультет образотворчого мистецтва і дизайну, Кафедра образотворчого мистецтва. Старший викладач кафедри психології Бердянського державного педагогічного університету Олена Колпакчи також досліджує проблеми арттерапії. Однією з її розробок є курс лекцій з арттерапії [7].

Нині надзвичайно дієвим засобом є проведення спільних творчих заходів із воїнами, матерями та сестрами

загиблих військових, вдовами, сиротами, це має потужний терапевтичний ефект. Спираючись на відомі розробки з арттерапії із її різновидами (лялькотерапія, маскотерапія, піскотерапія, мистецтво рухів / евритмія, хореотерапія, казкотерапія, музикотерапія, фототерапія, терапія метафоричними асоціативними картами, ізо-терапія, мандалотерапія, терапія говоріння / шпрахгешталтунг), слід зупинитися на фахових дослідженнях з мистецтва виховання Вальдорфської школи Європейської асоціації з арттерапії, зокрема, англійки Д. Воллер, австрійця В. Ловенфельда, американця Т. Пасто, керівника люцернської Академії арт-терапії «Манжента» швейцарця Х. Р. Цурфлю та вітчизняних фахівців Л. Волковою, Л. Найдьонові, О. Вознесенської та ін.

Сьогодні самовираження і самопізнання в індивідуальних і групових формах роботи у річизі арттерапії стає дедалі важливішим чинником відновлення емоційного, психічного та фізичного стану наших співвітчизників, які зможуть ефективно працювати на економічне благо країни, у тому числі з огляду на дедалі більші інклюзивні потреби суспільства, ситуацію з емоційною виснаженістю педагогів, волонтерів, медиків, категорій переселенців, яким необхідно займати вільні робочі місця, розвантажуючись від психологічних травм. Це також стосується представників творчих професій, які створюють новий культурно-мистецький продукт й займатися арткоючингом.

Об'єкт дослідження: антропософія і гармонізуючий саморозвиток людини в умовах воєнних дій.

Предмет дослідження: культуротворчі інтенції арттерапії на базі досвіду проекту «Арттерапія».

Мета дослідження: визначити гармонізуючі функції арттерапії на прикладі застосування різноманітних мистецьких практик в Україні на початку війни росії проти України.

Завдання дослідження: охарактеризувати сучасні теоретико-методологічні підходи до вивчення арттерапії в контексті антропософії і духовного саморозвитку; дослідити теоретичну і практичну сутність креативних мистецьких терапевтичних заходів, спрямованих на гармонізацію особистості, що пережила травматичний досвід в умовах воєнних дій (в'єтнамський синдром, афганський синдром тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження. Кровопролитна війна росії проти України, повномасштабна сторінка якої почалася у лютому 2022, внесла багато корективів у мирне життя. Одним із найнесподіваніших викликів суспільству стало збільшення поранених та скалічених людей переважно чоловічої статі від 25 до 45 років. І якщо поранення, ампутація кінцівок, втрата зору чи слуху мали цілком видимий характер, то контузії звичайним оком важко побачити інколи навіть професійному лікарю. Контузія — одна з найпідступніших хвороб, що майже не дозволяє повернути воїна у стрій. Психічний стан контуженого доволі часто не дає змоги

останньому далі служити у війську. Повернення такого хворого у нормальне життя буває важким і триває довго. Крім медикаментозного лікування, і раніше використовували артистичні терапії, але бракувало досвіду, бо контузії були поодиноким явищем у медичній практиці мирного життя. Біда прийшла до соціуму з великою кількістю воїнів, які одержали на фронті одну чи більше контузій. В одному з центральних госпіталів країни лікарі почали активно звертатися до залучення мистецтва в терапію. Дослідивши психоемоційний стан військовослужбовців, вони дійшли висновку, що застосування культурної складової, а саме малювання та ліплення, може дати позитивні результати. Така позиція відповідала й одному з провідних завдань військової медицини — сприянню розвитку фізичного та ментального здоров'я нації. Гармонізація емоційного та психічного стану воїна після поранення була і залишається головною метою лікарів Клініки психіатрії Національного військово-медичного клінічного центру (ГВКГ), на допомогу яким прийшло суспільство і, звичайно, представники культурного поля держави. Спільними зусиллями працівники ІПСМ НАМ України та лікарі Національного військово-медичного клінічного центру «Головний військовий клінічний госпіталь» розробили реабілітаційну програму з мистецької терапії та надали аналітичну записку. Документ було укладено на базі отриманого річного досвіду проекту «Малюємо з воїном», що був однією зі складових загального проекту «Арттерапія». Вчені розробили методичні аспекти проведення занять із мистецької терапії для військових пацієнтів із бойовою психічною травмою, методичні вказівки щодо проведення занять із мистецької терапії. Було зроблено загальний опис форм роботи практичного блоку програми на прикладі занять з мистецької терапії. Паралельно з українськими медиками до питань спільної творчої праці митця і воїна практично з перших днів війни долучилися і мистецтвознавці. Уже на початку березня 2022 під кураторством О. Гладун, О. Роготченка, С. Роготченко, І. Яковець запрацювала платформа «ВОЛЬНАНОВА», де спочатку студенти закладів вищої мистецької освіти, а потім і викладачі, члени НСХУ, а тоді і воїни, які перебували на фронтах, почали малювати плакати і малюнки на тему війни і виставляти їх у соціальній мережі «Фейсбук». Набравши обертів, проект «ВОЛЬНАНОВА» протягом перших місяців війни експонував у мережі до 10–15 творів щоденно. Станом на жовтень 2022 кількість зареєстрованих на платформі митців, включно з корифеями вітчизняного мистецтва, такими як Віктор Сидоренко, Андрій Чебикін, Антатоль Горбенко, Костянтин Чернявський, Віктор Ковтун та багатьма іншими, досягла більш ніж 200 художників.

Метою кураторів проекту «Малюємо з воїном» — лікарів та мистецтвознавців — є мистецька акція, де воїн протягом кількох годин малює із професійним художником. Уже дві перші проведені творчі

пленерні групи у різних військових установах показали реальну користь. З кожною новою зустріччю митців з воїнами ширилося коло учасників з обох сторін. До проєкту долучається Національна спілка художників України, Інститут проблем сучасного мистецтва, Національна академія мистецтв України. Культурний проєкт «Арттерапія» став соціально-політичним. Головні куратори — О. Роготченко, доктор мистецтвознавства, професор (ІПСМ НАМУ, НАМУ); кандидат медичних наук, підполковник ЗСУ І. Черненко; співкуратор С. Роготченко, доктор філософських наук з культурології (ІПСМ НАМУ, НАМУ). Учасники проєкту — воїни, які перебувають на реабілітації у військових шпиталях України та професійні художники, мистецтвознавці, культурологи. До проєкту залучені працівники ІПСМ НАМУ І. Савчук, А. Чібавлашвілі, А. Сидоренко, художники КОНСХУ М. Кутняхов, В. Бариба, Г. Криволап, О. Кирилова та інші. Від НСХУ у проєкті брали участь К. Чернявський, О. Пергаменщик, голови обласних організацій Національної спілки художників України. Станом на травень 2024 відбулося дев'ять акцій-плєнерів, у яких взяли участь понад 40 воїнів, 30 художників-професіоналів, студентів мистецьких закладів України, викладачів мистецьких кафедр дев'яти академій та інститутів, де працюють художники, культурологи, мистецтвознавці. Творчі роботи воїнів були представлені у культурно-мистецькому проєкті до Дня Збройних Сил України у Центральному будинку Національної спілки художників України та на масштабній виставці «Малюю з воїном» у залах ІПСМ НАМ України [11; 12; 13]. Проєкт «Арттерапія» — мультидисциплінарний. Увазі глядачів представлено понад 80 творчих робіт, виконаних воїнами самостійно або з допомогою професійного художника. Це перший у світі досвід, коли військові створюють твір разом з професійним митцем. У мистецтвознавчій, культурологічній та медичній літературі були описані випадки, коли малювали хворі або поранені військові, коли митці приходили до воїнів і малювали в них на очах. Ситуація ж спільної праці досліджується вперше. У контексті проєкту «Арттерапія» воїни відвідали персональну виставку київської мисткині Ганни Криволап у залах Музею історії Києва. Ганна Криволап та Олексій Роготченко провели лекції воїнам, ознайомивши їх із сучасним українським живописом.

З осені цього ж року почалися перші відвідини митцями воїнів у шпиталях країни. Київські митці для офтальмологічного відділення одного зі столичних госпіталів спеціально намалювали живописні твори і офіційно передали їх у дар для оздоблення палат, їдальні та коридорів. Житомирські художники на зібранні Житомирської організації національної спілки художників України постановили передати у дар одному зі шпиталів на території області виставку живописних та графічних унікальних творів, що і було виконано на початку наступного 2023 року. Ця акція започаткувала міцну дружбу

і співпрацю митців і поранених воїнів. Постійні зустрічі, спільне малювання, плєнери і лекції тривають і донині.

У такий спосіб бажання медиків та досвід мистецтвознавців і митців зійшлися у новому проєкті, який дістав назву «Арттерапія» та об'єднав систему мистецьких терапевтичних засобів, що сприяють збереженню фізичного й психічного здоров'я пацієнта з бойовою психічною травмою, з досвідом митців, які відвідували поранених воїнів. Спочатку постало суто медичне завдання. Лікарям треба було ознайомити майбутніх учасників проєкту з головними засадами художньої терапії. Зважаючи на те, що переважна частина військових у житті не малювала або малювала у далекі шкільні роки, лікарі застосували тренінговий режим і пояснили воїнам завдання. У довірливій розмові лікар розповів, як краса мистецтва допомагає відновленню здоров'я, впливає на світосприйняття, як малювання фарбами спонукає до свідомого застосування художніх мистецьких практик у самостійній корекції настрою, як покращується настрій, як людина одержує насолоду від намальованого і самостійно долає роздратованість, внутрішнє напруження і зрештою сама формує оптимістичний погляд на життя. Вісім воїнів погодились взяти участь у першому експерименті, зрозумівши після розмови з лікарем, що малювання допоможе їм опанувати власні емоції, концентрувати увагу та створити позитивний фон. Цей проєкт за задумом лікарів та мистецтвознавців мав використати активну форму артстичної терапії. Насправді образотворче мистецтво пропонувало чимало можливостей для оздоровлення воїнів, які отримали контузію. Крім музики, що уже у перші два плєнери відіграла особливу функцію, можна було, крім малювання фарбами, застосовувати й інші відомі воїнству види образотворчого мистецтва, такі, наприклад, як декоративно-ужитковове мистецтво, що могли бути їм ближчими. Що ж до музики, то уже на першому, певне, найскладнішому плєнері, що проходив на території психоневрологічного відділення госпіталю, надворі, воїни вперше познайомилися з художниками та мистецтвознавцями. Мольбертів було п'ять і, зрозуміло, для всіх охочих їх не вистачило. Інші воїни поставили свої підрамники на стільці, які правили їм за мольберти. Складалася вільна і ненапружена атмосфера. Воїни жартували, що можуть поставити розтяжку, знищити ворожу техніку, захопити полоненого, але не вміють малювати. Утім, це тривало недовго, адже обидві сторони намагалися максимально допомогти одне одному. Інші воїни, які були запрошені як глядачі, після першої години малювання почали поводитися більш розкуто, допомагаючи побратимам, які малювали, порадами. Один з воїнів з позивним «Фізрук» запропонував заспівати пісню. Згодом з'ясувалося, що він був учителем у середній школі, викладав фізичне виховання і співав у шкільному хорі. Попри сильне хвилювання, кілька пісень виконав професійно. Він був після важкого поранення і не міг довго стояти. Усі довкола зааплодували і запропонували співаку співати сидячи.

Це сильно підняло воїну настрій, і він пообіцяв наступного разу підготувати музичний супровід. Так і трапилося. Адаже на наступну зустріч прийшло людей набагато більше, бо воїни розповідали іншим про таку незвичну акцію, раділи зробленим живописним творам. Фотографії творчого процесу та виконаних робіт з дозволу лікарів поширилися мережею і потрапили до рідних воїнства на батьківщину та на передову до побратимів, які залишалися боронити державу на передньому краї у кривавій битві. Вісім перших робіт у виконанні воїнів та професійних художників поклали початок майбутньої колекції творів мистецтва, яка залишатиметься у госпіталі. Отже, вкотре одним із підрозділів великого мистецького дійства стало малювання. Девіз виник одразу — «Малюю з воїном». Назву першого пленеру запропонували військові лікарі — «Світанок Перемоги». Актуальне мистецтво, що було виконано тут і тепер, мало соціокультурну складову. Виставка закінчилася обговоренням, яке стало традиційним для всіх наступних пленерів. Усі показані живописні твори одержали приз глядацьких симпатій і одноставним рішенням журі розділили почесне перше місце.

До другої зустрічі воїни, які погодилися малювати, і ті нові учасники проекту, які долучилися після розповідей у відділенні, поставилися більш ґрунтовно. Майже усі прийшли з ескізами. Підготувався і «Фізрук». За десять днів, що минули між пленерами, він опрацював цілу програму пісенного сольного виступу. Його репертуар включав усім знайомі народні пісні та відомі шлягери сучасної естради. Музичний супровід, що лунав з колонок телефону у поєднанні зі співом воїна, створив атмосферу справжнього свята, яке дуже сподобалося учасникам проекту, а також «групі підтримки» та воїнам з інших відділень, яких зацікавив концерт. Насправді слухання музики є давнім ефективним методом програми видужання пораненого. Музика спроможна ввести людину у стан медитації, а як складова психологічної техніки музика достатньо широко застосовується в оздоровчих практиках, які передбачають розширення способів контролювання власної уваги. Медитації під музику відомі як частина комплексу професійної підготовки у військах Сполучених Штатів Америки, деяких європейських державах. У випадку з виступом «Фізрука» ефект був зворотний. Його бадьорий спів налаштував присутніх на бравурний настрій. Зважаючи на те, що у значній частині військових з бойовою психічною травмою спостерігається емоційне притуплення, відсторонення, байдужість до світу, заняття з мистецької терапії бажано доповнювати елементами сміхотерапії. Вкрай важливо підняти настрій колективу, а особливо тим, хто ще перебуває у полоні важких спогадів. Зустріч з митцями, обговорення пленеру, і чудовий спів соліста зробили атмосферу справжнього свята. Воїни і митці почали співати. Це було цілком невимушено.

Дев'ять проведених пленерів, коли воїни малювали з митцями, можна умовно поділити на три періоди. У цій статті буде проведено дослідження першого, який

можна означити як чотири спільних малювання. Теми, розроблені військовими на трьох перших зустрічах, майже всі були дотичні до війни. Через зрозумілі обставини автор не називає прізвищ воїнів, які брали участь у проекті, їхніх звань, місць служби та родів військ. В окремих випадках ми можемо називати їхні позивні. Перш ніж зробити характеристики творів, зроблених воїнами та митцями разом, слід наголосити, що вкрай важливою проблемою було залучення митців, здатних спілкуватися з воїнами саме у таких обставинах. Цей досвід був першим і для художників, і для пацієнтів відділення. Проблема такої терапії перш за все була у знаходженні художника або майстра, який міг би правильно донести свій професіоналізм до воїна, не образивши його словом чи поглядом і зрозумів би надчутливість сприйняття світу людиною, яка пройшла жахи війни. Сенс такої спільної праці у створенні майбутнього художнього твору полягав у застосуванні корелюючої психотехніки, яка б дала бажаний результат, а саме допомогла б здолати стреси, одержані воїнами на війні. На малювання прийшли Ганна Криволап, Олександра Кирилова, Віктор Баріба, Світлана Роготченко, Ольга Кравченко, Наталія Карева-Готье, Вікторія Дромарецька, Людмила Ганушкевич, Юрій Вакулєнко. На наступні пленери приходило багато інших митців, про яких буде докладно написано у другій частині дослідження. Насправді хвилювалися усі, адже досвіду такого малювання ні в кого не було. Мистецтвознавець Олексій Роготченко звернувся до присутніх зі вступним словом, пояснивши завдання, яке поставили собі лікарі, мистецтвознавці, художники. Деякі воїни погодилися малювати за умов, що поруч буде помічник, тобто професійний митець. Інші, навпаки, захотіли малювати самостійно. До третіх художники підходили лише кілька разів за чотири години малювання. Олександра Кирилова — професійний педагог. Вона працює в Київській державній академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука. Певно, вона єдина з митців мала досвід виховної роботи. Вміння працювати з учнем далося знаки, і вона швидко знайшла спільну мову з воїном. Їхня перша спільна робота випромінювала радість. Воїн Віктор намалював сонячний ранок на морі. Він скупив за такими ранками і волів зобразити його як солодкий спомин мирного життя і мрію майбутнього. Ганна Криволап малювала з воїном, якому подобався нефігуративний абстрактний живопис. У чомусь його бажання збіглося з творчою манерою самої мисткині. Ганна малювала з кількома воїнами, допомагаючи професійними порадами. Роботи її підопічних були радісні і не нагадували агресію пережитого на фронті. Ганна розмовляла з кожним і лише допомагала правильному komponуванню майбутнього твору. Усе інше воїни робили самі. Кольорову гаму вони також обирали самостійно.

Певне, найскладнішим виявився живописний твір воїна «Кокоса», створений у парі з художником Віктором Барібою. Віктор — художник театру. Він очолює

секцію театральних митців у Київській організації Національної спілки художників України. Він служив у війську, щоправда, радянському. Але воїнів вчорашніх не буває. Ті, хто пройшов армійський вишкіл, залишаються солдатами на решту життя. Солдати порозумілися. «Кокос» воював з 2014 року. Він мав декілька контузій. Віктор запропонував воїну намалювати свій страх і викинути його геть. Живописний твір вийшов приголомшливим. Домінантний червоний колір символізував стан воїна. Пройшовши горнила страшною війни, певно, він подумки повертався на поле бою. Воїн і митець намалювали мрію мільйонів. Палає мавзолей на червоній площі. На мавзолеї напис — вова. Між стіною кремля і мавзолеєм у вогняному полум'ї можна побачити образ демона. Твір несподівано зі звичайної картини перетворився на знаковий образ. Його експонували на масштабній виставці у залах Національної спілки художників України, яку відвідали тисячі киян і гостей міста. На відкритті були присутні очільники держави. Живопис «Кокоса» нікого не залишив байдужим попри те, що у виставкових залах були представлені сотні творів професійних митців з усієї України. На наступну художню виставку у залах Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України «Кокос» прийшов у статусі цивільного гостя. Лікарі констатували, що стан його здоров'я покращився.

Мистецтвознавці, крім живопису, у контексті проекту «Арттерапія» запропонували гончарні практики,

ліплення з глини, різьблення по дереву, створення ковальського твору спочатку на стадії ескізу на папері, а пізніше безпосередньо у кузні коло горну. Такі пропозиції ускладнювали процес, але відкривали ширші можливості індивідуального характеру. Адже люди, які жили у сільській місцевості, майже завжди могли спілкуватися з гончарями та бачили їхні вироби на ярмарках, базарах. Ті воїни, які у мирному житті працювали на виробництвах, мали справу з токарними, слюсарними чи зварювальними роботами, їм легше могли сприйняти процес творення ковальського витвору.

Висновки. Наразі проект «Арттерапія» є потужним заходом, до якого доєднується чимало навчальних, наукових закладів, галерей, музеїв, митців. Ця практика набуває поширення також в інших містах України завдяки осередкам Національної спілки художників України та поширенню інформації у соціальних мережах.

Загалом, відбір художніх практик у процес арттерапії проводиться з урахуванням як оцінки психоемоційного стану пацієнта, так і загальних підходів щодо використання художніх творів у арттерапії. Комбінованість артпрактик, поєднання різних видів мистецтва (малювання, музика, ліпнина, гончарство, спів) на прикладі практичних занять, доповнених корелятивними психотехніками, дають більш прогнозований позитивний результат у здоланні стресорів війни.

Література

1. Витак Г. Й. Особливості становлення арт-терапії в Україні // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2014. Вип. 56. С. 43–51. URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/22704> (дата звернення: 03.04.2024).
2. Витак Г. Філософські основи арт-терапії // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філософія. 2013. Вип. 12. С. 288–299. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoafs_2013_12_30. (дата звернення: 03.04.2024).
3. Вознесенська О. Л., Мова Л. В. Арт-терапія в роботі практичного психолога: використання арт-технологій в освіті. Київ: Шкільний світ, 2007. 120 с.
4. Волкова Л. Арт-терапія в житті та інтеграції людей з особливими потребами // Простір арт-терапії: творча інтеграція та трансформація в епоху плінного модерну: матеріали XV Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Львів, 16–18 лютого 2018 р.) / [за наук. ред. А. П. Чуприкова, Л. А. Найдьонової, О. Л. Вознесенської, О. М. Скар]. Київ: Золоті ворота, 2018. С. 9–10.
5. Волкова Л. М. Досвід використання засобів і технік арт-терапії у роботі з дітьми і дорослими в рамках соціального проекту університету імені Бориса Грінченка // Простір арт-терапії: досвід становлення. Матеріали X Ювілейної міжнародної конференції [За наук. ред. А. П. Чуприкова, Л. А. Найдєнової та ін. Київ: Золоті ворота, 2013. С. 18–19.
6. Енциклопедичний словник з арт-терапії / О. Л. Вознесенська, О. О. Деркач, О. М. Скар, Ю. Д. Гундєртайло та ін.; [за заг. ред. О. Л. Вознесенської, О. М. Скар]. Київ: Золоті ворота, 2017. 312 с.
7. Колпакчи О. С. Арт-терапія: курс лекцій: навчальний посібник. Бердянськ: БДПУ, 2017. 367 с.
8. Найдєонова Л. А. Арт-терапія в інформаційну епоху: від віртуальності до справжності / Простір арт-терапії: можливості та перспективи: Матеріали II міждисциплінар. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Київ, МАУП, 24–25 лют. 2005 р. / За наук. ред. О. Л. Вознесенської. Київ: Міленіум, 2007. С. 42–44.
9. Найдєонова Л. А. Арт-терапія віртуальністю та віртуалізована арт-терапія // Простір арт-терапії: хаос, структура, стихія. Матеріали VI міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції. Тези доповідей. Київ: Міленіум, 2009. С. 36–37.
10. Черних В. П. Арт-терапія / Енциклопедичний глумачний словник фармацевтичних термінів: українсько-латинсько-російсько-англійський. Навч. посіб. Вінниця: Нова Книга, 2014. 824 с.
11. Chernenko I. [«Коли говорять музи — замовкають гармати»]. Дата оновлення: 10.03.2024. URL: <https://www.facebook.com/100082181613124/video>

s/2187921701575818?locale=uk_UA (дата звернення: 04.04.2024).

12. Chernenko I. [Ще тиждень в Інституті проблем сучасного мистецтва НАМУ триватиме виставка картин] Дата оновлення: 01.03.2024. URL: <https://www.facebook.com/100082181613124/videos/1824451968073091> (дата звернення: 04.04.2024).

13. Chernenko I. [Ось і звершилася виставка картин наших воїнів] Дата оновлення: 13.03.2024. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=727874075838704> (дата звернення: 04.04.2024).

14. Gussak D. E., Rosal M. L. *The Wiley Handbook of Art Therapy*. Oxford: John Wiley & Sons, 2016. 873 p.

References

- Chernenko, I. (2024, March 1). [*Shche tyzhden v Instytuti problem suchasnoho mystetstva NAMU tryvatyme vystavka kartyn*] [Modern Art Research Institute of the National Academy of Arts of Ukraine hosts the soldiers' paintings exhibition for one more week]. [Status update]. Facebook. Retrieved from <https://www.facebook.com/100082181613124/videos/1824451968073091> [in Ukrainian].
- Chernenko, I. (2024, March 10). [“Koly hovoriat muzy — zamovkaiut harmaty”]. [“When the muses are heard, the canons go silent”]. [Status update]. Facebook. Retrieved from https://www.facebook.com/100082181613124/videos/2187921701575818?locale=uk_UA [in Ukrainian].
- Chernenko, I. (2024, March 13). [*Os i zvershylasia vystavka kartyn nashykh voiniv*] [*The exhibition of the soldiers' works ends*]. [Status update]. Facebook. Retrieved from <https://www.facebook.com/watch/?v=727874075838704> [in Ukrainian].
- Chernykh, V. (2014). Art-terapiia [Art therapy]. In *Entsyklopedychnyi tlumachnyi slovnyk farmatsevtichnykh terminiv: ukrainsko-latyns'ko-rosiisko-anhliiskyi*: Navch. posib. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].
- Gussak, D. E. & Rosal, M. L. (2016). *The Wiley Handbook of Art Therapy*. Oxford: John Wiley & Sons.
- Kolpakchy, O. (2017). *Art-terapiia: kurs leksii: navchalnyi posibnyk* [Art therapy: A lecture course]. Berdiansk: BDPU [in Ukrainian].
- Naidonova L. (2007). Art-terapiia v informatsiinu epokhu: vid virtualnosti do spravzhnosti [Art therapy in the information era: From virtual to true reality]. In *Prostir art-terapii: mozhyvosti ta perspektyvy: Materialy II mizhdystyplinar. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu, m. Kyiv, MAUP, 24–25 liut. 2005 r.* (pp. 42–44). Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Naidonova L. (2009). Art-terapiia virtualnistiu ta virtualizovana art-terapii [Art therapy in virtual reality and virtualization of art therapy]. In *Prostir art-terapii: khaos, struktura, stykhiia. Materialy VI mizhnarodnoi mizhdystyplinarnoi nauково-praktychnoi konferentsii. Tezy dopovidei* (pp. 36–37). Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Volkova, L. (2013). Dosvid vykorystannia zasobiv i tekhnik art-terapii u roboti z ditmy i doroslymy v ramkakh sotsialnoho proektu universytetu imeni Borysa Hrinchenka [The use of the means and techniques of art therapy in the work with children and adults in the framework of the social project of the Borys Grinchenko University of Kyiv]. In *Prostir art-terapii: dosvid stanovlennia. Materialy X Yuvileinoi mizhnarodnoi konferentsii* (pp. 18–19). Kyiv: Zoloti vorota [in Ukrainian].
- Volkova, L. (2018). Art-terapiia v zhytti ta intehtatsii liudei z osoblyvymy potrebamy [Art therapy in life and in integration of individuals with special needs]. In *Prostir art-terapii: tvorcha intehtatsiia ta transformatsiia v epokhu plynnoho modernu: materialy XV Mizhnarodnoi mizhdystyplinarnoi nauково-praktychnoi konferentsii* (m. Lviv, 16–18 liutoho 2018 r.) (pp. 9–10). Kyiv: Zoloti vorota [in Ukrainian].
- Voznesenska, O. & Mova, L. (2007). *Art-terapiia v roboti praktychnoho psykholoha: vykorystannia art-tekhnolohii v osviti* [Art therapy in psychological work: The use of art therapy techniques in education]. Kyiv: Shkilnyi svit [in Ukrainian].
- Voznesenska, O. & Sknar O. (Eds.). (2017). *Entsyklopedychnyi slovnyk z art-terapii* [Encyclopedic dictionary on art therapy]. Kyiv: Zoloti vorota, [in Ukrainian].
- Vytak, H. (2013). Filosofski osnovy art-terapii [Philosophical foundations of art therapy]. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”]. Ser.: Filosofiia, 12, 288–299*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoafs_2013_12_30

- [in Ukrainian]. *visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 56, 43–51.
- Vytak, H. (2014). Osoblyvosti stanovlennia art-terapii v Ukraini [Development of art therapy in Ukraine]. *Humanitarnyi* [in Ukrainian]. Retrieved from <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/22704>

Rohotchenko S.

Art Therapy of the Ukrainian War. History. Beginning

Abstract. Since February 24, 2022 Ukraine experiences the hardships of war and martial law due to the Russian aggression. Taking into account the complicated situation of the last two years, the need in art therapy measure for the majority of Ukrainians is on the rise: equally to those in the war zone, living in the occupied territories, displaced or those who lost their home and livelihood. According to the psychotherapists, all those living in the situation of war for more than six months becomes traumatized. In this sense, art therapy becomes a powerful tool that provides psychological and spiritual help and may lead to recovery. Two previous years proved the need of collaboration between the artists, cultural historians, and psychologists in order to correct with the means of art practices the consequences of the trauma experienced by the Ukrainian population. At present, creative events for the soldiers, as well for the families of the fallen heroes are a powerful and effective instrument of therapy.

Keywords: war, art, art therapy, mental health, artist.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2024